

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

ПРЕГЛЕДНИ ЧЛАНЦИ

Др Небојша Стошић,
Др Александар Доганџић,
Економски факултет Приштина

УСКЛАЂИВАЊЕ НИВОА ЦЕНА СА ЗЕМЉАМА У ЕУ И УТИЦАЈ КОНВЕРГЕНЦИЈЕ НА ОПШТИ НИВО ЦЕНА У СРБИЈИ

Апстракт

У раду се процењују ефекти придруживања Европској Унији на кретање цена у Србији у контексту процеса усклађивања нивоа цена у европском економском простору. Процена ефеката је извршена на основу искустава земаља које су постале чланице ЕУ.

Досадашња искуства земаља које су се придружиле ЕУ показују да ће и Србија бити суочена с ограниченим конвергенционим притисцима на раст цена. У случају приступања ЕУ са садашњим нивоом цена и дохотка, Србија би могла да забележи одређени годишњи раст цена који је већи од раста нивоа цена у евро-зони. Процена будућег кретања цена основних група производа показује да Србија не би морала очекивати значајнији раст цена роба широке потрошње као што су: храна, безалкохолна пића, одећа и обућа, јер су њихове цене већ сада на нивоу сличном оном у ЕУ. Притисци на раст цена реализоваће се најпре код електричне енергије, али и код осталих видова енергије због ефекта супституције и код услуга (образовање, рекреација, култура, становање). Будући да се Србија у дужем периоду суочава са дефицитом у платном билансу реално је очекивати да ће се то одразити на цене акцизних роба као и осталих категорија роба које су у режиму административне контроле, којима држава остварује фискалне приходе.

Кључне речи: ниво цена, конвергенција, инфлација, курс

HARMONIZING LEVEL OF PRICES IN SERBIA WITH PRICES IN EU COUNTRIES AND IMPACT OF THE CONVERGENCE ON GENERAL LEVEL OF PRICES IN SERBIA

Abstract

Effects of accession of Serbia to European Union on the level of prices in the context of their harmonizing in European economic market space have been discussed in this article. Assessment of the effects has been done on the base of experience gained by EU member countries.

Experience from the countries became EU member show Serbia has to be faced with restricted convergent ion pressures on prices level. In the case of the

accession to EU with current level of prices and income(s) Serbia could record certain (annual) rise of the prices higher than rise of prices in EU zone. Assessment of further moves of the prices of basic products shown that significant rise of leaving product (food, non-alcoholic drinks, clothes and shoes) prices could be expected in Serbia because these prices are at the level similar to those in EU. Pressures on rise of prices shall be done at the prices of electric (and other) energy because of effects of substitution, but also on services (education, recreation, culture, housing). Having in mind Serbia facing with pay balance deficit for longer period of time, it could have effects on the level of prices of excise goods and other categories of goods in the regime of administrative control that are for state fiscal incomes.

Key words: price level, convergent ion, inflation, exchange rate

Увод

У раду се разматрају ефекти придруживања Европској Унији на кретање цена у Србији. Будуће кретање цена анализира се у контексту процеса усклађивања нивоа цена у јединственом економском простору. Оцена ценовних ефеката придруживања ЕУ је важна због правовременог информисања грађана, али и за носиоце економске политике, на пример, ради креирања макроекономске политике.

Инфлациони притисци у процесу јачања институционалних и економских веза с Европском Унијом највећим делом произлазе из ефеката интеграције у заједнички економски простор, због чега се може очекивати убрзано усклађивање нивоа цена у Србији према просечном нивоу цена у ЕУ. Будући да је општи ниво цена у Србији нижи од нивоа цена у ЕУ, конвергенција, по правилу, значи раст релативног нивоа цена. Тај се раст може остварити на три начина:

1. Инфлационом разликом – тј. стопом инфлације која је виша у Србији него у ЕУ ,
2. Апресијацијом курса динара у односу на евро и
3. Комбинацијом два наведена начина.

Процес усклађивања нивоа цена под доминантним је утицајем структурних фактора, попут реалног усклађивања (смањивањем разлике у степену економске развијености) или усклађивања структуре производње. Дуги рок је неминован за структурне промене јер се структурни фактори релативно се споро мењају у току времена. Због тога је усклађивање нивоа цена дугорочан процес, а не нешто што се може решити у врло кратком року самим актом приступања ЕУ. Управо нас поступност усклађивања нивоа цена доводи до закључка да Србија не мора бити изложена инфлационим шоковима приликом приступања ЕУ. Томе у прилог говори искуство нових чланица ЕУ код којих је неусклађеност нивоа и структуре цена у тренутку уласка у ЕУ била велика. То, наравно, не значи да неће бити повремених ценовних скокова, било због хармонизације пореског система,

било због промена регулативе с непосредним ефектима на цене, али општа тенденција раста цена због придруживања вероватно неће бити претерано јака.

Након увода, у другом се делу рада разматрају основни подаци о нивоима цена у земљама ЕУ. У трећем се делу пажња усмерава на недавно искуство усклађивања цена у новим чланицама ЕУ. У четвртном се делу процењује раст цена с којим би се Србија могла суочити након уласка у ЕУ. Процењује се раст општег нивоа цена, наводе се могући притисци на раст цена по главним групама производа и процењује се ценовни ефекат очекиваних промена у опорезивању.

1. Основни подаци о нивоу цена у Србији и у ЕУ

Статистика ЕУ ЕВРОСТАТ прати програм компарације паритета куповне моћи, што има за циљ сагледавање диференцираности по куповној моћи између земаља, где се искључују разлике у нивоу цена. Резултати оваквог праћења нарочито долазе до изражаја код међународних компарација ДБП као макроагрегата и појединих његових делова. Сваке године ЕВРОСТАТ публикује извештај о паритету куповне моћи у коме обухвата последње три године. Тај извештај се ради на основу цена 3000 производа који улазе у ДП земаља чланица ЕУ и ОЕЦД-а. Због тога он представља основу за одређивање упоредног нивоа цена сваке земље у односу на просек у земљама ЕУ и ОЕЦД-а. Полазећи од тога да Србија није чланица ЕУ, нормално је да у наведеним праћењима она и није обухваћена. Међутим, како смо у процесу придруживања ЕУ, неминовно се наметнула потреба одређених компаративних анализа, због чега је Републички завод за развој, разрадио методологију за анализу паритета куповне моћи у Србији, а на бази стратификованог узорка из ДП Србије. Због сличности потрошачких корпи, Словенија је послужила за методолошко посредно израчунавање компаративног нивоа цена у Републици Србији са просеком земаља ЕУ-27. Упоређивањем нивоа цена је утврђено да се однос цена у Словенији према ценама у Србији у 2006. години није мењао у односу на 2005, а да је износио 1,73:1. Полазећи од тога да је овај однос у 2001 години био 2,1:1, може се закључити да је у петогодишњем периоду дошло до повећања нивоа цена у Србији. Процењени упоредни ниво цена у Србији у односу на просек земаља ЕУ-27 у 2006 години је 43,8%. У табеларном приказу који следи дата је компаративна анализа БДП по куповној моћи појединих земаља ЕУ у 2006. години.

Табела 1¹ Компаративна анализа БДП по куповној моћи у 2006, ЕУ-27=100

¹ Извор: РЗР, EUROSTAT

Земља	БДП по куповној моћи per capita хиљаде PPS	Индекс БДП по куповној моћи per capita (PPS индекс) ЕУ- 27=100	Компаративни ниво цена (паритет личне потрошње домаћинства) ЕУ- 27=100
ЕУ-25	24,3	104	101,1
ЕУ-27	23,4	100	100,0
ЕУ-15	26,2	112	104,9
Луксембург	65,3	279	105,1
Норвешка	43,9	187	140,5
Ирска	33,7	144	125,4
Исланд	31,3	134	141,8
Холандија	31,0	132	104,2
Македонија	6,4	27	43,9
Бугарска	8,7	37	44,1
Румунија	8,8	38	58,5
Словенија	20,4	87	75,8
Хрватска	11,7	50	71,4
Грчка	20,8	89	89,2
Пољска	12,4	53	62,9
Чешка	18,6	80	60,7
Словачка	14,7	63	58,2
Мађарска	15,3	65	60,0
Малта	18,0	77	73,5
Кипар	21,9	93	89,5
Естонија	15,7	67	67,0
Летонија	13,1	56	58,8
Литванија	13,6	58	56,4
Турска	6,9	29	68,0
Србија	7,7	33	41,8

У табеларном приказу је дата компаративна анализа БДП по куповној моћи појединих земаља ЕУ у 2006. години.

Процењени упоредни ниво цена у Србији у односу на просек земаља ЕУ-27 у 2006 години је 41,8%. Дакле за 58,20% је ниво цена у Србији нижи од цена европске двадесет седморице. Слична је ситуација и у земљама у окружењу. Наиме, ниво цена у БЈР Македонији је на нивоу од 43,9% од просека ЕУ-27, док је удео Бугарске 44,1% у посматраном периоду.

Компарација са стањем у новим чланицама ЕУ и са стањем у другим земљама кандидатима указује на то да све те земље имају релативно ниски ниво цена у упоређењу с просеком ЕУ. Тако је ниво цена у распону од 56 до 60% забележен код Литваније 56,4%, Словачке 58,2%, Румуније 58,5% и Летоне 58,8% од просека ЕУ-27. Незнатно виши ниво цена од наведеног имају Мађарска са 60%, Чешка са 60,7% и Пољска са 62,9% од просека европске двадесетседморице. Виши нивои цена су забележени код Турске 68% и Естоније 67%. Карактеристично је да од свих постсоцијалистичких земаља Словенија има виши ниво цена 75,8% просека ЕУ-27, Грчка и Кипар, као земље тржишне привреде, имају нешто више нивое цена од Словеније, 89,2% Грчка и 89,2% Кипар од просека ЕУ-27.

Оно што у презентованој анализи јасно долази до изражаја је то да је ниво цена у некој земљи у јакој каузалној вези са степеном њене развијености, мереној, на пример, БДП-ом *per capita*. Ову каузалност су потврдиле бројне емпиријске студије (Kravis i Lipsey, 1988.; Clague, 1986.; Čihak i Holub, 2003.), а теоријско се објашњење те везе најчешће повезује с Balassa-Samuelsonovom хипотезом². У табеларном приказу који следи је јасно илустрована та зависност.

Табела 2³ Конвергенција цена у ЕУ-27 у периоду 2001-2006

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ЕУ-27	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Евро зона	101,0	101,1	103,5	103,7	102,7	102,6
Белгија	103,2	101,5	106,5	105,7	105,1	105,2
Бугарска	41,0	40,8	40,7	41,7	42,4	44,1
Чешка	50,0	57,1	54,5	54,9	58,1	60,7
Данска	135,2	133,8	141,1	139,6	140,1	139,4
Немачка	107,0	106,6	106,1	104,7	103,8	103,3
Естонија	61,1	60,8	62,0	62,8	64,3	67,0
Ирска	119,3	125,2	126,4	125,6	124,9	125,4
Грчка	82,3	80,2	85,9	87,3	88,3	89,2
Шпанија	85,4	84,6	88,3	90,9	92,0	93,2
Француска	104,1	103,5	110,0	110,5	107,6	107,1
Италија	99,7	102,7	103,6	105,2	104,4	104,4
Кипар	88,9	89,1	90,9	90,6	89,1	89,5
Латвија	59,0	57,0	54,4	55,5	56,3	58,8
Литванија	54,1	54,2	52,3	53,1	54,6	56,4
Луксембург	103,5	102,1	103,2	105,1	104,6	105,1
Мађарска	52,9	57,4	58,2	61,6	63,2	60,0

² Balassa-Samuelsonova хипотеза (Balassa, 1964.; Samuelson, 1964.) ослања се на разлике у расту релативне производности рада (сектор размењивих у односу на сектор локалних добара) између земаља. Међутим, позитивна се веза између реалног дохотка и нивоа цена може извести и на основу других модела, попут модела пропорционалне обилности фактора (Bhagwati, 1984.) или модела који полазе од разлика у доходној еластичности потрошње (Bergstrand, 1991.).

³ Извор: Eurostat (prc_hicp_aind and tsieb040)

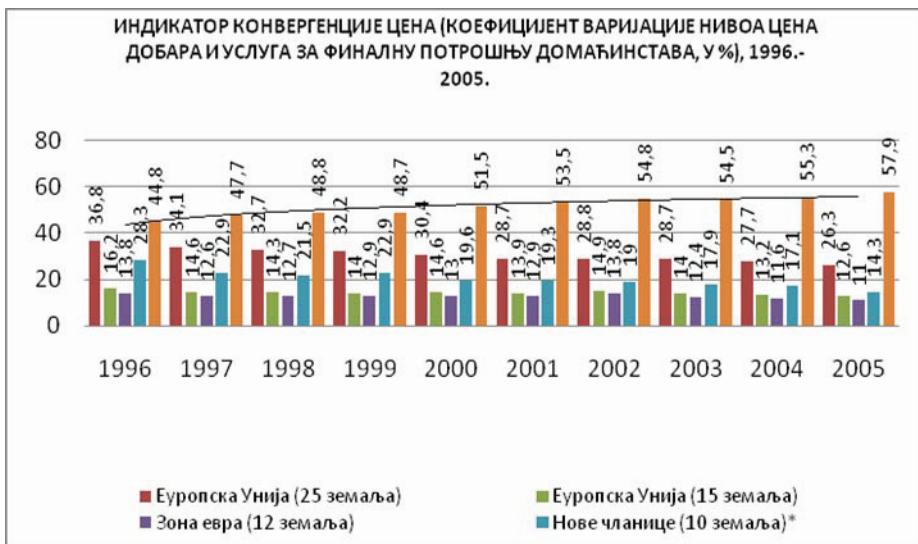
Малта	74,8	74,6	72,0	72,8	72,8	73,5
Холандија	103,0	102,9	107,8	106,0	104,6	104,2
Аустрија	104,8	103,4	103,3	103,1	101,9	101,3
Пољска	64,8	61,2	54,4	53,2	61,7	62,9
Португал	84,4	86,3	86,0	86,7	85,0	85,5
Румунија	41,7	43,0	43,4	44,3	55,5	58,5
Словенија	73,9	74,4	76,2	75,4	75,6	75,8
Словачка	43,4	44,8	50,7	54,9	55,8	58,2
Финск	124,8	123,9	126,6	123,8	123,5	122,5
Шведска	119,9	121,7	123,5	121,8	118,5	117,9
Уједињено краљевство	116,8	117,1	107,8	107,9	109,2	110,2
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Хрватска	:	:	64,8	65,9	68,3	71,4
БЈР Македонија	:	:	43,9	44,1	43,9	43,9
Турска	47,7	51,6	57,2	59,0	68,1	68,0
Исланд	127,9	134,6	138,4	138,0	153,4	141,8
Норвешка	141,8	151,2	142,1	134,9	140,8	140,5
Швајцарска	146,3	146,7	143,8	139,9	137,0	133,3

Највише нивое цена у свим посматраним годинама имају Норвешка и Исланд за готово 40% више од просека европске двадесетседморице. То је у складу са претходно изнетим јер ове земље имају и највиши ДБП који је код Норвешке већи за 87% а код Исланда за 34% од просека ДБП европске двадесет седморке.

2. Нове чланице ЕУ и њихово искуство у процесу усклађивања цена са ЕУ

Анализирајући цене у периоду 1996- 2005, код појединих земаља чланица ЕУ може се уочити постојање конвергенције националних нивоа цена. Ради се о процесу који није везан само за групу нових чланица из периода транзиције, него је везан за шири економски простор. Графикон број 1 прегледно илуструје процес на нивоу ЕУ. Коефицијент варијације нивоа цена добара и услуга за финалну потрошњу домаћинстава смањен је за 25 земаља ЕУ са 37% на 27% у периоду између 1996. и 2005., при чему је процес уједначавања цена текао мање или више континуирано.

Конвергенција нивоа цена постојала је, како код 15 „старих“ чланица или код земаља из зоне евра, тако и код групе нових чланица. Код десет бивших транзиционих земаља, а сада чланица ЕУ, коефицијент варијације нивоа цена смањен је са 28% године 1996. на 14% године 2005. Притом је просечна нивоа цена повећана са 45% на 58% просека ЕУ-25.

Графикон 1⁴

Просечни ниво цена изражен је проценту нивоа цена у ЕУ-25.⁵

Уместо директне анализе промена нивоа цена постоји и алтернативна могућност, посебно привлачна у случају када је потребно упоредити кретања у краћем временском периоду, а нарочито ако се разматрају кретања која су се догодила у ближој прошлости и за која још нема прецизних међународних упоређења. Ради се о анализи кретања реалног курса националне валуте. За обрачун реалног курса довољно је имати податке о стопи инфлације и о кретању номиналног курса, а оба су та индикатора доступна и ажурна за све земље.

Важно је уочити да је промена релативног нивоа цена у некој земљи једнака промени њеног реалног курса, при чему апresiasiја реалног курса домаће валуте означава ситуацију пораста релативног нивоа цена у домаћој привреди.

Промена реалног курса резултат је промене двају величина – номиналног курса и инфлационе разлике (разлике у стопи инфлације између домаће и стране економије).

За будућа кретања цена у Србији повезана с придруживањем ЕУ као неминовност се намеће анализа промене реалног курса у новим чланицама ЕУ у периоду од две до три године пре уласка у ЕУ, а затим и расположиве податке о кретању након придруживања. Притом се разматрају два периода: први – обухвата време пре придруживања, од првог тромесечја 2002. до првог тромесечја 2004., а други – време након проширења, од првог тромесечја 2004. до четвртог тромесечја 2006.

Компарација података о кретању цена и курса пре и након проширења упућује на закључак да се ради о два прилично различита периода. Период пре уласка у ЕУ био је карактеристичан по разноликом кретању инфлације и курса од земље до земље, што је за резултат имало и различито кретање реалног курса – од његове депresiasiје веће од 30% у Пољској до апresiasiје од 15-так % у Словачкој, кумулативно од првог тромесечја 2002. до

⁴ Извор: Еуростат и прорачуни аутора за нове чланице ЕУ.

⁵ Напомена: Индикатори за нове чланице обрачунати без Кипра и Малте, укључујући Бугарску и Румунију, непондерисано

првог тромесечја 2004. (Табела 3.). У складу с претходном анализом се може закључити да је у Пољској у том периоду дошло до значајног пада, а у Словачкој до значајног раста потрошачких цена, анализирано у односу на просек земаља евро зоне. Озбиљнијих проблема са инфлацијом у овом периоду је имала само Словачка.

Табела 3⁶ Кретање инфлационих разлика и курсева нових чланица у периоду пре и након придруживања ЕУ

	1 тромесечје 2002/1 тромесечје 2004			2 тромесечје 2002/4 тромесечје 2006		
	Инфлациона разлика ⁷	Курс ⁸	Реални курс	Инфлацио на разлика	Курс	Реални курс
Румунија	27,4	42,6	15,3	14,4	-14,0	-28,5
Словачка	11,9	-4,4	-16,3	2,2	-11,1	-13,3
Мађарска	7,5	4,7	-2,8	5,8	1,7	-4,1
Словенија	6,2	7,2	1,1	1,4	0,7	-0,8
Бугарска	2,9	-0,1	-3,0	8,0	0,4	-7,6
Кипар	2,2	1,8	-0,4	1,9	-1,5	-3,3
Латвија	2,2	18,1	15,8	12,7	5,6	-7,1
Малта	0,2	6,7	6,5	1,6	0,6	-1,0
Естонија	-1,0	0,0	1,0	6,3	0,0	-6,3
Пољска	-1,8	32,5	34,2	-0,2	-19,8	-19,6
Чешка	-2,5	3,2	5,7	-1,9	-14,5	-12,6
Литва	-6,4	-0,8	5,7	3,8	0	-3,8

За разлику од неуједначеног кретања пре придруживања, прва искуства са инфлацијом и курсем након уласка у ЕУ за десет нових чланица показују стабилизовање кретања и указују на неколико закономерности:

- 1) све нове чланице Уније су за непуне три године након придруживања оствариле ап्रेसијацију реалног курса, односно раст релативног нивоа цена у односу на зону евра, а то потврђује наставак процеса усклађивања нивоа цена ЕУ;
- 2) степен ап्रेसијације реалног курса (усклађивања цена) се разликује од земље до земље а креће се у распону од 1% у Словенији и на Малти до 20% у Пољској. Степен апресације реалног курса у Чешкој је 13%, а исти проценат апресације је забележила и Словачка.
- 3) издиференцирала су се два облика апресације реалног курса, односно раста релативних цена, један се заснива на ниској инфлацији и апресацији номиналног курса (нпр. Чешка, Пољска, Словачка) а други се заснива на фиксном курсу и релативно високој инфлацији (нпр. Литва, Естонија али у неку руку и Мађарска). Комбинација оба облика је заступљена у Латвији;

⁶ Извор: Извор Евростат – ауторова обрада

⁷ Раст националних цена умањен за раст цена у зони еура, мерено хармонизованим индексом потрошачких цена.

⁸ Курс према евр, негативан предзнак означава апресацију националне валуте.

- 4) стопе инфлације у већини нових чланица биле су умерене, мада су нешто више од просека земаља у зони евра. Латвија је једина земља која је након придруживања ЕУ имала релативно високе стопе инфлације.

На основу напред изнете анализе кретања курса и цена у земљама придруженим чланицама ЕУ, неминовно се намеће закључак да придружење ЕУ прати раст релативног нивоа цена у односу на инфлацију и ниво цена у оквиру земаља чланица ЕУ, али и то да придруживање не мора бити праћено високом инфлацијом.

Пропорционално јака конвергенција цена се може постићи апresiasiјом номиналног курса, као што је то у случају Чешке или Словачке, а није безусловно потребан директан раст цена.

За Бугарску је карактеристично да је имала фиксни номинални курс и умерену инфлацију, док је у Румунији ситуација обрнута обзиром на релативно високу инфлацију и депresiasiју курса на националне валуте у првом периоду и апresiasiју у другом периоду.

Непосредно пре уласка у Румунија и Бугарска су имале значајну реалну апresiasiју курса, тј. раст релативног нивоа цена. У случају Румуније реч је о готово тридесетпостотном расту у односу на ниво цена у зони евра у непуне три године.

Иако Румунија и Бугарска имају приближно једак реални БДП, промена општег нивоа цена се разликује по томе што је за Румунију карактеристичан израженији општи раст цена у односу на раст општег нивоа цена у Бугарској.

За Србију након једностране примене споразума о стабилизацији и придруживању ЕУ је карактеристично то да је инфлација, која се од јануара 2009. године исказује општим растом потрошачких цена, 2,1% у јануару и 1,2% у фебруару – или 3,4% од почетка године⁹. Овако висока инфлација била је последица тога што је држава крајем 2008. године одложила значајнија повећања и контролисаних цена и акциза за почетак наредне године. Све то указује да ће у даљем процесу придруживања Србије ЕУ доћи до даље конвергенције цена у Србији са нивоом цена у ЕУ.

Може се закључити да су искустава нових чланица ЕУ у кретању цена и курса у периоду пре пуноправног укључивања битно различита и да та кретања произлазе из различитих економских политика које су вођене у тим земљама, али да након придруживања ЕУ долази до уједначавања кретања уз нижу инфлацију.

Дакле, у будућем периоду Србија као и све остале транзиционе привреде, мора да очекује да ће јој валута апresiasiрати, на једној страни због исправљања ценовних диспаритета, а на другој због изједначавања зарада у извозном сектору са зарадама у гранама које искључиво снабдевају домаће тржиште. Пошто раст секторске продуктивности неће у потпуности пратити раст зарада, домаће цене ће расти.¹⁰ То је неминовност, која проистиче из (Балаша-Самјуелсоновог) ефекта, па креатори економске политике морају своје мера да прилагоде оваквим, очекиваним поремећајима, јер не постоје начини за избегавање поменутог ефекта.

Многи аутори су се бавили прорачунима апresiasiјe девизног курса. Неки од њих стоје на становишту да је ниво апresiasiјe виши док су други много умеренији.¹¹

⁹ Што значи да је инфлација на годишњем нивоу 22,2%

¹⁰ Шире: Борис Беговић и остали: Четири године транзиције у Србији, Београд: Центар за либерално-демократске студије, 2005, страна 55

¹¹ Kovács/Simon (1998.), Rother (2000.) и Halpern/Wyplosz (2001) показују да реална апresiasiја услед раста продуктивности износи око 3% годишње, док на супрот томе De

Међутим, оно око чега се сви слажу је да је интензитет Балаша-Самјуелсоновог ефекта већи у каснијим фазама транзиције, па га и у Србији треба очекивати, а макроекономску политику прилагодити оваквим очеивањима.

3. Процена ефекта придруживања ЕУ на раст општег нивоа цена у Србији

Искуства нових чланица ЕУ пружају добру основу за процену инфлационих ефеката придруживања Србије ЕУ. Усклађивање нивоа цена у Европи остварује се, по правилу, растом релативних цена у земљама у транзицији и смањивањем нивоа цена у најбогатијим земљама ЕУ, односно, смањивањем дисперзије нивоа цена између земаља.

Разматрајући конкретне факторе који би могли утицати на брзину конвергенције, нарочито у новим и потенцијалним чланицама ЕУ, два су нарочито доминантна. Један је почетни ниво цена, а други је раст продуктивности рада, тј. раст дохотка.

У случају ниског иницијалног нивоа цена у компарацији са ширим економским простором у који се нека земља integriше рационално је очекивати да усклађивање цена буде релативно интензивно, односно да се остварује брзим растом релативног нивоа цена. Ако је геп у нивоу цена између два економска простора мали, може се очекивати да ће будуће корекције цена бити мање.

Процес ценовне конвергенције обично прати готово идентичан процес реалне конвергенције. Бржи привредни раст оличен у расту реалног дохотка, за резултат има и бржи раста цена, али, искуство земаља у транзицији показује да се усклађивање нивоа цена може остваривати и без реалног усклађивања. То је сигурно резултат историјског наслеђа, односно одређених структурних фактора, при чему је у раној фази транзиције ниво цена у већини таквих земаља био постављен “прениско” према висини дохотка.

Тако се долази и до трећег могућег фактора конвергенције – почетног одступања од очекиваног нивоа цена у односу на ниво дохотка. Ове разлике су по правилу узроковане пролазним (транзиционим) факторима за које се очекује да ће са временом нестати или да ће се смањити, полазећи посебно од садашњег убрзаног процеса интеграције и хармонизације привредних система у Европи.

Код роба намењених извозу цене се највећим делом одређују на светском тржишту, тако да оне мање зависе од домаћег реалног дохотка, (одећа и обућа, храна).

Ниво дохотка има и утицај на цене производа које су под значајним утицајем административне контроле цена (нафтни деривати, енергенти, комуникације, алкохолна пића и дукан). Зато сматрамо да ће се раст реалног дохотка у будућности јако одразити на раст релативних цена одређених добара (локална добра попут образовања, здравства, становања) а на то указују и искуства земаља у оквиру ЕУ¹².

Са аспекта конвергенције цена у ЕУ то значи да ће будући притисци на раст цена бити веома благи јер су цене великог броја најзначајнијих производа (производа с великом учешћем у потрошњи попут хране, пића одеће и обуће) већ блиске ценама у ЕУ.

Broeck/Slok (2001), Corricelli/Jazbec (2001.) као и Égert (2002) износе опрезније процене 0.1%–1.5% годишње.

¹² О Енгеловим кривама и доходовној еластичности шире: Радојица Јојић, Микроекономија, Институт за економска истраживања, Приштина, 1998. године, страна 196 и даље.

Наиме, цене те групе добара у Србији су у досадашњем периоду у довољној мери усаглашене са нивоом цена у ЕУ, при чему је због нивоа реалног дохотка таква цена хране очито превисока. То значи да ће будући притисци на раст цена хране и пића уопште бити слаби и евентуално концентрисани на поједине артикле. Осим релативно високог нивоа цена хране, у прилог таквом закључку иде и очекивани раст субвенција пољопривредним произвођачима, што ће смањити притисак на раст цена финалних производа. Ипак, код неких се произвођача може очекивати раст трошкова (задовољавање ветеринарских, фитосанитарних и хигијенских стандарда, исто као и административних захтева за евиденцију пољопривредних газдинстава, животиња и слично), што би могло довести да одређеног, притиска на раст цена.

Цене одеће и обуће већ су сада готово на нивоу европског просека, па се њихов даљи раст не би смео очекивати. Може се чак и претпоставити, да ће интеграција у ЕУ и већа тржишна конкуренција, која из тога проистиче довести до релативног пада тих цена.

Слична очекивања постоје и у погледу будућег кретања цена намештаја и опреме за стан и превоза. Треба истаћи да ће инсистирање ЕУ на уједначености довести до раста путарина, што ће се непосредно одразити и на цене превоза. Наиме, у групи производа која покрива становање и потрошњу енергената постоји простор за раст цена, и то због ниског почетног нивоа цена и због јаке зависности од будућег раста дохотка. Нарочито се очекује раст цена енергената, јер ће инсистирање на еколошким аспектима развоја за последицу имати и ценовна померања у групи енергената. Како се светска привреда данас суочава са енергетском баријером реално је очекивати да ће цене енергената расти у свету па самим тим и у оквиру националне економије. Садашњи ниво цена електричне енергије у Србији је нижи у односу на цене у европским земљама.

У складу са закономерностима и то трећим и четвртим законом пруског статистичара Ернеста Енгела, у области здравства и образовања постоји изразито јака зависност њихових цена од нивоа дохотка. То је и разумљиво, јер се цене тих, углавном јавних, услуга одређују већином на основу трошкова. Трошкови у овој области ће имати растући тренд, како због испуњења одређених стандарда који се у оквиру ЕУ постављају, применом болоњске декларације, тако и све већом сенилизацијом становништва у Србији. Ове области више неће функционисати на принципу солидарности који је био заступљен у социјалистичком периоду, већ ће тржишни принципи бити све више заступљени. На то нам указује и појава средњих школа, високих школа и факултета у приватном власништву са економском школарином.

У области здравства, већ постоји приватни сектор, за који је карактеристично да послује на тржишним принципима. Због тога сматрамо да се убудуће, упоредо са растом националног дохотка, очекује и раст плата, па самим тим треба очекивати и раст цена здравствених и образовних услуга. У складу са Енгеловим законима, становништво ће са растом дохотка пропорционално већи део свог дохотка наменити овим областима друштвене надградње. Напред наведено се односи и на кретање цена рекреације, културе и за већину осталих услуга, па њихове цене у Србији имају одређену могућност даљег раста. У том погледу морамо напоменути и то да ће са прикључењем ЕУ доћи и до раста цена угоститељских услуга.

Подстицаје за будућа кретања цена у овоме сектору треба тражити најпре на страни потражње за нашим туристичким услугама. Србија је позната по својим бањама, па ће се у складу са трендовима здравственог туризма подићи ниво услуга, а самим тим и

цена у овим нашим туристичким дестинацијама. Поред већ поменутог здравственог туризма, постоје значајни капацитети и у области ловног туризма, али и стандардне туристичке дестинације зимског и летњег туризма. Полазећи од тога да се са прикључивањем ЕУ може очекивати побољшање привлачности српских туристичких дестинација за богато европско тржиште због бољег “имица” земље, може се очекивати и даљи раст цена.

Код цена нафте и нафтних деривата, енергената, алкохолних пића, дувана и дуванских прерађевина као и цена комуникација мора се очекивати да ће оне бити под снажним утицајем пореске и административне регулације, а зато што се у дужем периоду Србија суочава са буџетским дефицитом, нормалан је даљи раст фискални оптерећења, то ће бити један од извора будућег раста цена. За цене комуникација веома је тешко предвидети кретање, осим да ће бити под утицајем технолошких фактора и регулације која одређује тржишну утакмицу и стандарде у овом сегменту.

Да закључимо, у Србији не треба очекивати било какав изненадан или значајнији раст цена основних животних намерница, хране, безалкохолних пића, одеће или обуће, односно раст цена роба широке потрошње, јер су цене већине роба већ сада приближне ценама у ЕУ. Притисци на раст цена реализоваће се најпре код услуга (образовање, здравство, култура, туризам, угоститељство, рекреација), али и на раст цена превоза, становања и енергије.

Процес усклађивања нивоа цена у ЕУ ствара уопште значајан притисак на кретање цена и курса у новим чланицама у случају када се њихов иницијални ниво цена битно разликује од цена у ширем економском простору. А управо је то био случај у већини нових чланица ЕУ из таласа проширења из 2004. године и у случају Бугарске и Румуније које су у ЕУ ушле на почетку 2007.

Усклађивање нивоа цена остварује се заједничким деловањем инфлације и промена номиналног курса. Осим са аспекта макроекономске стабилности, кретање инфлације и курса за земље у процесу придруживања ЕУ је важно и због њихове обавезе да се након прикључења ЕУ, уведу евро као службену валуту али не постоји унапред дефинисан рок у коме се то мора извршити. Пре увођења евра нове чланице морају најмање две године задовољити критеријуме усклађивања који су дефинисани споразумом из Maastrichta, који имају за циљ да задрже стабилност цена у зони евра и после уласка нових земаља чланица у зону евра.¹³

Нове чланице ЕУ могу се прикључити зони евра тек након задовољавања тих критеријума и пошто проведу најмање две године у „чекаоници“ ЕРМ II.

¹³ Постоје четири критерија конвергенције из Maastrichta: 1) стабилност цена – при чему просечна стопа инфлације мерена потрошачким ценама не сме бити виша од 1,5 процентна поена од те стопе у три земље чланице са најнижом инфлацијом; 2) одрживи фискални положај – то означава ситуацију без претераног дефицита. Претерани дефицит постоји ако је: а) прорачунски дефицит већи од 3% БДП, осим у случајевима ако се, овај однос значајно и постојано смањује, па достигне ниво који је близу 3%, или је дефицит на нивоу вишем од 3% посебан и краткотрајан случај и остаје близу ове референтне вредности; б) удео бруто јавног дуга у БДП већи од 60%, осим ако се тај однос значајно смањује и приближава референтној вредности задовољавајућом брзином; 3) стабилност курса – при чему се курс домаће валуте мора кретати у „нормалним“ границама флукуације у оквиру курсног механизма II. (ЕРМ II.) без озбиљних напетости (и нарочито без девалвације на захтев саме земље чланице) у току најмање две године; 4) ниске каматне стопе – дугорочна каматна стопа не сме прелазити за више од 2 процентна поена каматне стопе у три земље чланице са најнижом инфлацијом.

Након уласка у ЕУ једна од кључних стратешких одлука које мора донети свака чланица јесте управљање процесом увођења евра (одређивање тренутка уласка у ЕРМ II., одређивање средњег паритета и граница флукуација курса, циљаног датума уласка у зону евра и увођења евра). У стратегији уласка у зону евра нема директних обавеза за нове чланице, већ се једино захтева да чланице курс третирају као питање од заједничког интереса од тренутка уласка у ЕУ.

У Србији се проблем стратегије увођења евра може отворити након придруживања. Оно што је за нас непознато је могућност задовољавања свих критерија из Мaastrichta. У неким земљама процес конвергенције нивоа цена може створити озбиљне проблеме у процесу стабилизације општег нивоа цена и стабилизације курса. По нашем мишљењу, због чињенице да Србија има још доста времена до придруживања ЕУ, али и због једностране примене споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ са наше стране, усклађивања ће тећи постепено и неће изазвати високе инфлаторне притиске, па самим тим ни значајнију промену курса, превасходно због мера контроле од стране ММФа и Светске банке.

Литература

1. Bailliu, Jeannin, and Eiji Fujii. "Exchange Rate Pass-Through and the Inflation Environment in Industrialized Countries: An Empirical Investigation", Bank of Canada WP No. 2004-21. Ottawa: Bank of Canada, June 2004.
2. Balassa, B. (1964.). „The Purchasing Power Parity Doctrine: A Reappraisal“, *Journal of Political Economy*,
3. Bergstrand, J. H. (1991.). „Structural Determinants of Real Exchange Rates and National Price Levels: Some Empirical Evidence“, *American Economic Review*,
4. Борис Беговић и остали: четири године транзиције у Србији, Београд : Центар за либерално-демократске студије, 2005,
5. Бошко Мијатовић (редактор), Рерме у Србији: Достигнућа и изазови; Центар за либерално-демократске студије, Београд, 2008
6. Bhagwati J. N. (1984.). „Why are Services Cheaper in the Poorer Countries?“,
7. Carrillo. J. i D. S. Prasada Rao, , World Comparison of Incomes, Prices and Product, Amsterdam: North-Holland,
8. Cihak, M. i T. Holub (2003.). „Price Convergence to the EU: What Do the 1999 ICP Data Tell Us?“, Working Paper Series of the Czech National Bank, br. 2.
9. ECB (2006.). Convergence Report: May 2006, Frankfurt am Main, Germany: European Central Bank.
10. Egert, B., I. Drine, K. Lommatzsch i C. Rault (2003.). „The Balassa-Samuelson Effect in Central and Eastern Europe: Myth or Reality?“, *Journal of Comparative Economics*,
11. Egert, B., D. Ritzberger-Grunwald i M.A. Silgoner (2004.). „Inflation Differentials in Europe: Past Experience and Future Prospects“, *Monetary Policy and the Economy*, Wien: Österreichische Nationalbank.
12. Kravis, I. i R. Lipsey (1988.). „National Price Levels and the Prices of Tradables and Nontradables“, *American Economic Review (Papers and Proceedings)*,
13. Радојица Јојић, Микроекономија, Институт за економска истраживања, Приштина, 1998. године
14. Samuelson, P. A. (1964.). „Theoretical Notes on Trade Problems“, *The Review of Economics and Statistics*.
15. <http://ec.europa.eu/eurostat>.
16. <http://www.fren.org.rs>